

Ders 2

Кыргыз Тилинде Шилтеме Ат Атоочтор

(Кыргыз Түркчөсүндө Ішарет Замирлери)

Herhangi bir nesneyi veya kimseyi adını anmadan mekan, zaman veya düşünce içindeki yerlerine işaret etmek ya da başkalarından ayırt etmek maksadıyla kullanılan zamirlere *Шилтеме ат атоочтор* (İşaret zamirleri) denir. Кыргыз Түркчөсүндөкi belli başlı İşaret zamirleri şunlardır:

Бул zamiri konuşana en yakın konumda olan nesne ya da kimsenin yerine kullanılır. İmlaya göre tam şekli olan **бул** şekli ile beraber konuşma dilinde /л/ ‘yi düşürmüş **бу** şekli de yaygındır. Tarihî yönden bu+ol “bu o” şeklindeki iki kelimedenden oluştuğu tahmin edilir.

Бул кыздын атасы университетте профессор.

Бул китеп менин көп жылдык эмгегимдин жыйынтыгы.

Буларды мен ара жолго таптай албайм.

Бул zamiri metinde çoğu zaman üslup amaçlı, yani tekrardan kaçınmak için kullanılır. Örneğin:

Эртең университетке, китепканага жана китеп дүкөндөрүнө баруум керек. Булардын баарына жетишер бекенмин?

Депутаттар жаңы мыйзамды дагы өткөрбөй коюшуптур. Менимче, булар атайлап убакыт созгонго аракет кылып жатышат.

Кыргызcada **бул** ve onun çoğulu **булар** ismin bütün çekim eklerini alırlar.

a) İyelik eki alırlar: *мунум, мунуң, мунуңуз, мунусу, мунубуз, мунуңар, мунуңузда, булары.*

Мунуң менин ишиме жарабайт.

Мунубузду көрсө, атам абдан кана болот.

Мунуңарды билсем, эч качан уруксат бермек эмесмин.

Жапардын мунусу эмнеси, андан эч күткөн эмесмин.

b) Кыргызcada **бул** zamiri hal eklerini de alır: *бул, мунун, буга, муну, мунда/мында, мундан/мындан.*

c) Кыргызcada **бул** zamiri şahıs eklerini alır: *бумун, бусуң, бусуз, бу, бубуз, бусуңар, бусузда, булар.*

d) Çoğul eki ikisinde de alımr: *бул-булар. - bu-bunlar.*

e) d) Soru eki alırlar: *булбу? - bu tu?*

Ушул işaret zamiri tarihî yönden *ушу + ал* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Mekan olarak **бул** zamirine yakın bir anlam ifade eder, fakat **ушул** zaman açısından önceden bahsi geçen nesneyi temsil ettiğinden **бул**’a nazaran daha somuttur. **Түркçeseki şu** zamiri ile **örtüşür**.

Ушул 'un önüne de *мына* kelimesi getirilerek vurgu ve anlam pekiştirmesi yapılır:

Бизге да жолду мына ушул киши көрсөтүп берген.

Мына ушул үйдө жашап жатабыз.

Göze görünen işaret zamirlerinden biri de **тигил**. Mekan açısından konuşandan uzak, fakat yine elle gösterebilecek mesafedeki nesneyi belirtir. Tarihî gelişmesinin тиги+ал < те+ки+ал < та+ки+ал şeklinde gerçekleştiği tahmin edilebilir.

Та oralardan gelmiş.

Тээ узактардан келиптир.

Та Aralıktan beri bekliyorum.

Тээтетиги декабрдан бери эле күтүп атам.

Kırgız dilinin kullanışlı işaret zamirlerinden biri de *береги*'dir. Kırgızcada onun kısaltılmış *берки* şekli daha çok kullanılmaktadır. Fakat ikisi arasında anlam farkı vardır. *Береги* tam bir işaret zamiridir. İşaret edilen şeyin göz önünde bulunulması ve elle işaret edilmesi zorunludur.

Береги дөбөнү Чыр-Дөбө деп коюшат, ал жерде айыл калкы ар кандай чатак маселени чогулуп алып чечишчү экен.

Кайнактар

Abduldayev E., Azırkı kırgız tili. Bişkek, 1998.

Asanaliyev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kıskaçа оçerki, Frunze,1964.

Bartold V.V., Kirgizı.- Soçineniya. M.,1963, T.2, Çast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıki. Moskova ,1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıka. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazık. Frunze,1963.

Baytur A., Kırgız tarihinin leksiyaları. Bişkek,1992.

Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavşih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L.,1950.

Cumakunova,G. (2002).“Kırgız Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi.Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırgızca Sözlük. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.- 1000s.

Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G.(2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 88.

Cumakunova, G.(2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl.Başk. Yay.1-136.

Cusupakmatov L., Otnoşeniye kirgizskogo yazıka k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze, 1983.

Çorotegin T.K., Moldokasimov K.S., Kırgızdardın cana Kırgızstandın tarıhı. Bişkek, 2000.

Direnkova N.P., Grammatika şorskogo yazıka. Moskva, 1979.

Grammatika hakasskogo yazıka. Moskva, 1975.

Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative desckription of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.

İshakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıka. Moskva, 1961.

Karayev O., Vostoçniye avtorı o kırgızah. Bişkek, 1994.

Kırgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.

Malov S.E. Drevniye i noviye tyurkskiye yazıki.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva, 1952.

Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze, 1956.

Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata, 1957.

Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Tekstı i perevodı. M.-L., 1952.

Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıki mira: Tyurkskiye yazıki.-Bişkek, 1997, s.286-289.

Tınıstanov K., Kırgız tili. T.I-II, İstambul, 1998.

Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek, 1997.

Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıka Sinszyana.- Tyurkologiçeskiye issledovaniya. M.-L., 1963.

Tenişev E.R., O yazıke kırgızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya, 1966, No 7, s.88-95.

Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıka. M., 1976.

Tekin T., Türk Dil ve Diyaletlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi. C.5, sayı 13, 1990. S.141-168.

Yunusaliyev B.M., Kırgız dialektologiyası, Frunze, 1971.

Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıka.-Voprosı yazıkoznaniya, 1955, N 2, s.30-41.